

Мусаєв Кязім

зав.кафедри технологічної освіти

Кримський інженерно-педагогічний

університет

СТВОРЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ТРУДОВИМ УХИЛОМ

Розкрито форми і методи розвиваючого навчання з трудовим ухилом в позашкільній системі освіти, яка є цілісною педагогічною системою, альтернативою традиційній системі шкільного трудового навчання. Методи роботи і прийоми можуть створюватися прямо на заняттях, учні мають можливість вибору визначених форм взаємодії, що робить технологію розвиваючого навчання багатофункціональною. Також показано проблеми при введенні розвиваючого навчання з трудовим ухилом у позашкільній системі освіти в масову практику.

Ключові слова: *позашкільна система освіти, навчальна діяльність з трудовим ухилом, форми та методи розвиваючого навчання, учбово-пошукова трудова діяльність.*

Раскрыты формы и методы развивающего обучения с трудовым уклоном во внешкольной системе образования, которое представляет собой целостную педагогическую систему, альтернативу традиционной системе школьного трудового обучения. Методы работы и приемы могут создаваться прямо на занятиях, ученики имеют возможность выбора определенных форм взаимодействия, которые делают технологию развивающего обучения многофункциональной. Также показаны проблемы введения развивающего обучения с трудовым уклоном во внешкольной системе образования в массовую практику.

Ключевые слова: *внешкольная система образования, учебная деятельность с трудовым уклоном, формы и методы развивающего обучения, учебно-поисковая трудовая деятельность.*

Forms and methods of the developing teaching are exposed with a labor slope in the out-of-school system of education which is the integral pedagogical system, alternative to the traditional school labor departmental teaching. The methods of work and receptions can be created straight on employments, students are in a position of choice of certain forms of co-operation which does technology of developing studies multifunction. Problems are also rotined at slave developing studies with a labor slope in the out-of-school system of education in mass practice.

Key words: *out-of-school system of education, educational activity with a labor slope, forms and methods of developing studies, educational-searching labor activity.*

Науково-технічна революція різко ускладнила характер праці, він став переважно інтелектуальним, що вимагало внесення коректив у систему підготовки підростаючого покоління. Загальноосвітня школа є носієм знань для підростаючого покоління, але вона зштовхнулася з принципово іншим, науковим змістом знань. З'ясувалося, що більшість учнів не володіє необхідними здібностями для їхнього засвоєння. Це і породило нерозв'язне протиріччя між масовістю середнього утворення, інтелектуальним потенціалом учнів і запитом ринка праці.

Це і з'явилося підставою для пошуку нових форм і методів навчання і виховання. Відповіддю на дану проблему стало розвиваюче навчання з трудовим ухилом у позашкільній системі освіти. Поява системи розвиваючого навчання становиться все актуальнішим в наші дні.

Концепції освіти та розвитку людини були присвячені дослідження С. Кримського, В. Лук'янця, О. Кравченка, Л. Озадовської та інших. Питання позашкільної освіти та розвиток творчої особистості учнів в позашкільних закладах розглядають такі вчені, як Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов, Т.І. Сущенко, Г.П. Пустовіт, Л. Ковбасенко, Н. Литвинова, В.К. Сидоренко, В.А. Худик, І.А. Барташнікова, Л.І. Неміровська, О.І. Рассказова. Огляд робіт названих авторів, присвячених навчальній діяльності учнів у позашкільних установах, свідчить, що накопичені дані залишають великий простір для подальшого ширшого і глибшого дослідження. Недостатньо вивчені проблеми розвиваючого навчання з трудовим ухилом в умовах позашкільної освіти.

Мета дослідження – довести практичну значимість системи розвиваючого навчання з трудовим ухилом в умовах позашкільної освіти. Для цього необхідно розкрити форми та методи розвиваючого навчання з трудовим ухилом у позашкільних установах.

Система розвиваючого навчання прижилася в багатьох позашкільних організаціях України, зокрема, у АР Крим. Розвиваюче навчання з трудовим ухилом – це цілісне педагогічна система, альтернативна традиційній системі шкільного трудового навчання.

В останні роки увага вчителів, керівників навчальних закладів і батьків усі частіше залучають ідеї розвиваючого навчання з ухилом на діяльність, з якими вони зв'язують можливість принципових змін у системі розвитку особистості учнів.

При всій розмаїтості історично сформованих форм шкільного утворення їх ріднить спрямованість на підготовку учнів до самостійного «дорослого» життя. Звідси – головна мета сучасної школи: забезпечити засвоєння школярами визначеного кола умінь, знань і навичок, що їм будуть потрібні в професійної суспільно-політичної, сімейній сферах життя.

Метою експериментальної роботи ведучих педагогів, досвід яких був нами вивчений, у рамках формуючого експерименту здійснити запуск моделі позашкільної установи – комплексу саморозвитку особистості як окремого підрозділу в системі утворення, з метою формування в підростаючого покоління здібностей до саморозвитку, самопізнання, самовиховання, самовдосконалення, через розкриття їхньої творчої й інтелектуальної можливостей.

Видатний психолог Л.С. Виготський на основі ряду своїх досліджень установив, що розвиток усякої психічної функції в тому числі й інтелекту дитини, проходить через зону найближчого розвитку, коли дитина спочатку вмє щось робити лише в співробітництві з дорослим, і лише потім переходить на рівень актуального розвитку, коли цю дію він може виконувати самостійно [2].

Здійснювати повторення дій викладача в прямому розумінні можлива на уроках трудового навчання і фізичного виховання в умовах загальноосвітньої чи школи на заняттях у позашкільних організаціях.

Ідеї Л.С. Виготського були розвті в рамках теорії діяльності (А.Н. Леонтьєв, П.Я. Гольперін, А.В. Запорожець) яка не тільки підтвердила реалістичність і плодотворність цих ідей, але й у кінцевому рахунку привела до кардинального перегляду традиційних представлень про розвиток його співвідношень з навчанням [1, 4, 5, 6]. Включення цих процесів у контекст діяльності фактично означало відмовлення від зведення розвитку дитини до розвитку пізнавальних функцій і висування на перший план його становлення як суб'єкта різноманітних видів і форм людської діяльності.

Цей підхід був сформульований на початку 60-х років Д.Б. Ельконіним, який, аналізуючи навчальну діяльність школярів, побачив її своєрідність і сутність не в умові тих чи інших знань і умінь, а в самозміні дитиною самого себе як суб'єкта [8]. Тим самим був закладений фундамент концепції розвиваючого навчання, у якій дитина розглядається не як об'єкт навчальних впливів учителя, а як самозмінюючийся суб'єкт навчання, як учень. Свій розгорнутий вид ця концепція придбала в підсумку ряду досліджень, здійснених у 60-80 рр. під загальним керівництвом Д.Б. Ельконіна та В.В. Давидова [3, 8].

В.В. Давидов вважав, що змінюючи традиційний зміст навчання, можна забезпечити необхідний розумовий розвиток школярів, а надалі і загальний психічний їхній розвиток, у тому числі й особистісний. Тобто вищесказане підтверджує гіпотезу про створення системи навчання, яке базується на індивідуально-діяльному підході в центрі якої – всебічний розвиток особистості.

Що повинен робити учень, щоб засвоїти заданий йому спосіб дії, який повинний привести до рішення того чи іншого завдання? По-перше, йому необхідно так чи інакше зрозуміти відповідне правило виконання завдання. По-друге, можливо більш точно багаторазово відтворити запропоновані їм операції виконуючи серію відповідних вправ. І на етапі розуміння правила, і на етапі його застосування активність учня виявляється обмеженою заданими в правилі рамками, зафіксованим у ньому способом дії, тобто вона є відтворюючою, репродуктивною активністю.

Учитель, якщо він хоче здійснювати розвиваюче навчання з трудовим ухилом, що припускає засвоєння системи наукових понять і способів діяльності, повинний подбати про організацію задач принципово нової для дітей навчальної активності. У зв'язку з цим виникає проблема методів розвиваючого навчання.

Функція методів навчання в кінцевому рахунку полягає в тому, щоб організувати і підтримувати навчальну активність учнів, що забезпечує досягнення цілей навчання.

Навчання спирається на навчальну активність відтворюючого типу. Організація такої активності припускає, що учні:

- чітко виділять і зафіксують запропонований для засвоєння спосіб дії;
- зрозуміють його зміст і будівлю;

– зуміють більш-менш точно відтворити його при виконанні відповідних вправ чи у процесі діяльності.

На забезпечення цих найважливіших умов успішності відтворюючої навчальної активності учнів і спрямовані зусилля вчителя в процесі навчання. Йому має бути так чи інакше продемонструвати зразок пропонованого для засвоєння способу діяльності, по можливості дохідливо пояснити його і забезпечити надійний контроль за правильністю його виконання при рішенні творчих завдань.

Необхідним початковим етапом розгортання пошукової діяльності є постановка перед учнями навчальної задачі, що вимагає від них нового аналізу ситуації, дії, нового її розуміння. Якщо вчителю вдалося поставити перед учнями завдання, то його наступні зусилля повинні бути спрямовані на організацію його виконання, тобто на організацію пошукової діяльності. Учитель повинний включитися в пошукову діяльність учнів і організувати її «зсередини».

Дві умови: по-перше, учитель повинний стати реальним учасником сучасного пошуку, а не його керівником. По-друге, він не повинний нав'язувати їм «правильний» шлях виконання. Нарешті, коли навчальне завдання виконане, вчителю має організувати оцінку знайденого рішення.

Включаючи в спільну з учнем учбово-пошукову трудову діяльність, учитель направляє її, спираючись на прогностичну оцінку можливостей учня, у відповідність з який він перебудовує умови навчального завдання на кожному черговому етапі його виконання.

Стиль навчального співробітництва може варіюватися в досить широких межах – від легкого-довірчого до твердого-вимогливого, але суть його завжди залишається однієї і тієї ж: учитель не веде учня за собою, а лише допомагає йому визначити чергову дію і відшукати оптимальний шлях до нього.

Для того, щоб кожен окремий учень міг діяти як суб'єкт учбово-пошукової діяльності, він повинний вступити у взаємодію не тільки з учителем, але і з іншими такими ж суб'єктами. Це значить, що бути суб'єктом навчання учень може, якщо він діє не поруч з іншими учнями, і незалежно від них, а разом з ними, якщо його діяльність розгортається в рамках колективної навчальної праці.

Уміння організувати і підтримувати колективну навчальну працю є найбільш складним компонентом методичної майстерності вчителя.

Оптимальною формою навчального процесу, що дозволяє організувати

пошукову діяльність учнів і тим самим реалізувати мети розвиваючого навчання з трудовим ухилом, є колективний діалог, у ході якого визначається зміст чергової навчальної задачі і намічаються шляхи її рішення. Разом з тим така форма організації навчального процесу впливає і на його комунікативні характеристики.

Перший тип комунікації являє собою досить жорстко регламентований обмін діловою інформацією, необхідної взаємодіючим суб'єктам для виконання ними своїх функцій, за межами яких він утрачає який-небудь зміст, і звичайно припиняється. Зовсім інший характер здобуває комунікація в тому випадку, коли взаємодіють суб'єкти, які зв'язані відносинами співробітництва.

Теоретично система розвиваючого навчання з трудовим ухилом робить істотний вплив, через формування фізіологічної стійкості на розвиток емоційної сфери учнів. Уже сам навчальний інтерес, що виникає в результаті рефлексивної оцінки проблемної ситуації являє собою складне емоційне переживання незадоволеності собою, своєю некомпетентністю. Саме це переживання зухвале стан внутрішньої напруженості спонукує учня шукати ключ до розуміння проблемної ситуації, не дозволяючи задовольнитися підказаним з поза чи випадково знайденим способом виходу з її. Розвиваюче навчання формує спочатку здатність до педагогічної творчості, потім схильність до нього і, нарешті, потреба в ньому.

Ділова інформація припускає обмін знаннями про предмет, у той час як спілкування вимагає обміну думками про нього, почуттями, викликуваними цим предметом, способами його виготовлення, його оцінками.

Якщо врахувати, що спілкування є основною формою комунікації в шкільному віці, можна прийти до висновку, що воно являє собою одну з найважливіших передумов розвиваючого навчання, яку потрібно лише правильно використовувати при його організації, додавши спілкуванню дітей із учителем навчальний характер.

У результаті обміну думками учень приходить до більш змістовного і глибокого розуміння ситуації і способу виготовлення предмета праці, спираючи на який, він діє і значно впевненіше. Ця обставина породжує зацікавленість учня в такому обміні думками зі своїми однокласниками і вчителем, що при сприятливих умовах швидко переростає в потребу в діловому спілкуванні з партнерами по діяльності як найважливішій умові її успішності.

Одночасно відбувається інтенсивне освоєння найважливіших комунікативних умінь, без яких спілкування неможливе – уміння аргументоване виражати свою думку й уміння адекватно сприймати думки співрозмовника, так що б їхній можна було реалізувати на практиці.

Всі основні характеристики розвиваючого навчання з трудовим ухилом

у позашкільній системі утворення – зміст і методи, тип навчальної активності учнів, особливості взаємодії між учасника навчального процесу і характер взаємин між ними, форма організації навчального процесу і комунікації, що розгортаються в ньому, правила виконання трудових операцій – взаємозалежні й у кінцевому рахунку обумовлені цілями розвиваючого навчання. Це значить, що розвиваюче навчання може бути здійснено тільки як цілісна система, у всій сукупності своїх компонентів.

Введення розвиваючого навчання з трудовим ухилом у позашкільній системі освіти в масову практику обумовлює ряд проблем: співіснування розвиваючого навчання з традиційною системою в рамках того самого навчального закладу; підготовка фахівців з розвиваючого навчання; не описано цілісно технологія навчання в новій для вчителя позашкільній освітній системі, де старі методи і форми роботи виявляються не ефективними.

Особливість технології розвиваючого навчання з трудовим ухилом у позашкільній системі освіти полягає в тім, що вона вибудовується в спільних діях вчителів і учнів. Методи роботи і прийоми можуть створюватися прямо на заняттях, учні мають можливість вибору визначених форм взаємодії. Усе це робить технологію розвиваючого навчання багатофункціональною.

Незважаючи на існуючі проблеми, система розвиваючого навчання є актуальною і перспективною. Багато позашкільних установ приступили до освоєння даної системи.

Нове століття вимагає нової особистості: вільної, високо розвигий інтелектуально, здатної самостійно приймати рішення. Створити таку особистість можна використовуючи систему розвиваючого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронцов А.Б. Практика развивающего обучения / А.Б. Воронцов. – М., 1998.
2. Выготский Л.С. Вопросы детской (возрастной) психологии / Л.С. Выготский. Собр. соч. – М., 1984.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М., 1986.
4. Дусавицкий А.К. Развитие личности в учебной деятельности / А.К. Дусавицкий. – М., 1996.
5. Фридман Л.Н., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. / Л.Н. Фридман, И.Ю. Кулагина. – М., 1991.
6. Фридман Л.Н. Проблема обучения и развития в современных условиях психологии образования / Л.Н. Фридман // Феникс. – 1995. – № 3. – С. 23–28.

7. Эльконин Д.Б. Из книги: «Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков» / Д.Б. Эльконин // Феникс. – 1995. – № 4. – С. 5–13.
8. Ельконін Д.Б. Обрані психологічні праці / Д.Б. Ельконін. – М. : Педагогіка, 1989.